

hláskan

cena 10,- Kč

Hrad Kyjov a Malesice

P. Rožmberský

Chotíkovský potok, pramenící u stejnojmenné vsi a po téměř čtyřech kilometrech toku se v Malesicích vlévající do řeky Mže, protéká na svém středním toku okrajem lesa, nesoucím na mapě název Horní kyjovský les. Tímto lesem je porostlá výšina, která prudce spadá k levému břehu potoka. Arkózové pískovce, slepence a voda zde vymodelovaly strže, balvany a bizarní skaliska. Na jednom takovém převislém skalisku, dosahujícím téměř 20 metrů převýšení nad potokem a vzdáleném od Malesic asi 1 km na severovýchod, byl postaven hrad Kyjov (k. ú. Malesice, okr. Plzeň-sever). A. Profous ve svých Místních jménech (1949, 465 - 466) uvádí v Čechách pět lokalit jménem Kyjov, z nichž ovšem jen náš Kyjov mezi Plzní a Městem Touškovem byl hradem. Profous vykládá vznik tohoto místního jména z příjmi Kyj - Kyjův dvůr nebo hrad. Toto vysvětlení se dobře hodí pro vsi jménem Kyjov, méně již pro hrad. Malesický hrad, jak se zdá, přejal původní jméno lesnaté výšiny, na jejímž okraji vznikl.

Podle A. Sedláčka (1905, 248) držel Malesice okolo roku 1235 Zdeslav, syn Ratmírův. V roce 1239 potvrdil panovník kladrubskému klášteru majetek, získaný za opata Rainera (1231-1251); mimo jiné tak stvrdil směnu části Touškova a vsi Myslinky syna Ratmírova Zdeslava z Malesic za klášterní vsi Líně a Liběvice (CDB III/2, 289-295; Palacký 1907, 196). Osobní jméno Ratmír bylo oblíbené u příslušníků rodu erbu labutě. Rodovou příslušnost Zdeslava z Malesic však nelze bezpečně prokázat.

Za pravděpodobného zakladatele hradu Kyjova je obecně považován Děpolt z Malesic (1297-1321), nejmladší syn Děpolta ze Zbiroha (z Rýzemberka) erbu polotrojčící. Oddělil se od svých bratrů okolo roku 1300 a v roce 1313 se poprvé píše jako pán na Malesicích (Sedláček 1905, 248; 1893, 62; Palacký 1907, 241). Tehdy se také připomíná Ojř z Komberka, Děpoltův příbuzný stejného erbu, považovaný za stavebníka sousedního hradu Komberku, vzdáleného jen asi 3 km

ZSZ od Kyjova (Anderle - Rožmberský - Švábek 1991, 118). Děpold z Malesic je naposledy připomínán v roce 1321 (RBM III, 294 - 295) a zboží po něm držel Břetislav, asi jeho syn (Sedláček 1905, 248). Břetislav z Malesic je v pramenech zmiňován pouze jednou, v roce 1339 (RBM IV, 254).

V roce 1318 žaloval Havel z Malesic Protivu z Vracovic, že mu zničil tvrz v Blahoustech mezi Touškovem a Střibrem (Emler 1870, 29). Podle Sedláčka (1905, 248) bylo v Malesicích kromě panského zboží také malé zboží vladycké, ze kterého tento Havel pocházel. K roku 1404 je ve sporu o Víteň a Strážov na Klatovsku jmenován Přibík z Malesic (Emler 1870, 83), v letech 1404-1414 je uváděn Jan z Malesic, kanovník pražský a probošt olomoucký (Eršil 1980, 17, 553). O těchto osobách nevíme jakého byly rodu, ani zda se psaly podle Malesic u Plzně či podle Malesic u Prahy. Ovšem Dorota z Malesic, která roku 1432 potvrdila, že jí klášter v Chotěšově vrátil půjčené peníze (AČ VII, 633), měla na pečeti stejný erb jako kdysi Děpolt z Malesic (Sedláček 1905, 248). Břetislavovi potomci, tedy ani Dorota z Malesic, však již Malesice ani Kyjov nevlastnili.

Badatelé se domnívají, že po Břetislavovi snad držel Kyjov s Malesicemi Sezema z Vrtby, který v roce 1344 spolu se synem Petrem daroval klášteru v Plasích plat v Chotíkově na spásu duše a duše zemřelé manželky Markéty (Sedláček 1905, 248; RBM IV, 574). Avšak až v souvislosti se Sezemovým synem je v dochovaných písemných pramenech výslovně uveden hrad Kyjov. Sezemův syn Petr či Pešek z Vrtby totiž postoupil hrad Kyjov, ves Malesice, kostelní podací, rychtu, mlýny, popluží, lesy atd. kladrubskému opatu Rackovi za klášterní ves „Loben“ či „Liben“ a doplatek 320 kop grošů. Směna byla potvrzena panovníkem roku 1365 (Sedláček 1905, 248; Profous 1949, 466). Jde o první a zároveň o poslední písemnou zmínku o hradu Kyjovu z doby, kdy fungoval jako

správní středisko malesického zboží. Tvary oikonyma Loben, Liben či Luben byly ztotožněny se vsí Lubencem (okr. Louny), kde Petr z Vrtby vykonával patronátní právo již v roce 1356 a naopak roku 1361 zde byl patronem již příslušník zcela jiného rodu (Profous 1949, 684; Kočka 1932, 124; LC I, 44, 144). Možná, že ke směně mezi opatem Rackem (1352–1370) a Petrem z Vrtby došlo dříve, než ji panovník potvrdil.

Kladrubští benediktýni v roce 1368 získali obdobnou směnou s doplatkem sousední hrad Komberk s vesnicemi a mlýnem v Malesicích a spojili tak i geograficky panství hradů Kyjova a Komberka se svým touškovským proboštvím v jeden kompaktní celek (Anderle – Rožmberský – Švábek 1991, 118–118). O Kyjově a Malesicích pak dlouho nemáme žádné zprávy. Je možné, že klášter později zastavil hrad Kyjov některému šlechtici, podobně jako to učinil s dalším svým hradem Prostiboří. Zástavní pán z rodu z vladyk z Modřejovic se pak psal „z Prostiboře“ (srovnej Sedláček 1893, 184). S takovou zástavou by snad mohl souviset Jetřich z Kyjova, v letech 1437–1439 purkrabí na Rokycanech (Sedláček 1905, 217). Touškov s komberským zbožím se na počátku husitských válek dostal do zástavního držení šlechty, avšak stále šlo o církevní majetek, vrácený klášteru až po více než 200 letech (srovnej Anderle – Rožmberský – Švábek 1991, 119–121). Na Malesice a Kyjov si však kladrubští benediktýni nároky nečinili. To naznačuje, že se Kyjov a Malesice dostaly do světských rukou asi již před výbuchem husitské revoluce.

Za války v 15. století získali Malesice s Kyjovem plzeňští měšťané. První zpráva o tom se dochovala až z roku 1462, kdy zemřel majitel Malesic Antonín Harsdorfer. Rodilý Norimberčan se oženil s plzeňskou Barborou Fritzovou a jejich děti Hanuš a Kateřina drželi pak Malesice společně do roku 1474, kdy Kateřina postoupila svou část bratrovi. Ten někdy před rokem 1489 prodal Malesice plzeňské měšťance Anně Šafránkové z Poutnova (Bělohlávek 1964, 227–228). V roce 1503 odkázala bohatá Anna Šafránková, vlastnící několik statků v okolí Plzně, svůj majetek Slaviborovi Prackovi ze Svinné a bratrům Štěpánovi, Benešovi a Jiříkovi z Poutnova. V závěti, obnovené po požáru desek zemských roku 1545, jim mimo jiné odkazuje tvrz Malesice s poplužním dvorem, vsí a mlýnem, hrad pustý Kyjov a kmetčí dvory v Chotíkově (Sedláček 1905, 248; Profous 1949, 42; 1951, 10). Potomci bratrů z Poutnova, bratři Malesičtí, se dělili o majetek roku 1550. K dílu Oldřicha Malesického z Poutnova na Malesicích připadla tvrz Malesice, při ní dvůr poplužní s dědinami atd., se dvěma rybníky, s zámkem Kyjovem pustým s poplužím, s lesem též Kyjovem a ves Malesice. Majetek v Chotíkově připadl jinému z bratrů (DZV 50 E 21v – 27v).

Držitelé Malesic se pak častokrát střídali, až Jan Petr Barbo z Wachsensteinu dal na místě tvrze roku 1730 postavit barokní zámek, který je dílem plzeňského architekta Jakuba Augustona (Bělohlávek 1985, 204). Zámek spolu s kostelem sv. Jiří stojí na návrší nad bývalým panským dvorem na severovýchodním okraji vsi Malesic.

Dosavadní popisy hradu Kyjova se omezovaly na konstatování, že hrad nepravidelné čtverhranné dispozice byl založen na skalisku, odděleném od výšiny šjírovým příkopem a mohutným valem (Heber 1846, 218; Sedláček 1905, 248; Durdík 1984, 72). Podrobněji popsal hrad Kyjov G. Schmidt (1928, 19), který do jihovýchodní části hradiště klade přední hrad. Na zadním hradě podle něj stála snad jen bašta či věž a na sníženém místě nyní propadá budova. V posledním stručném popisu hradu (Bělohlávek 1985, 176) se mluví o náznaku zbytků asi věže s prohlubeninou uprostřed. Zbytky nadzemního zdiva zde nezjistil už ani F. A. Heber, ale došel k závěru, že když se na rozkopaných místech hradu nachází kameny s maltou, nebyl hrad vystavěn jen ze dřeva. Také Sedláček se zmiňuje o zbytcích rumu, Schmidt o starým kopáním zachycené hromadě zdiva. Na celém hradišti se nyní nenachází jediný kámen stavební velikosti a v drobných recentních narušeních lze zjistit pouze písčitou hlínu. Vzhledem ke značné vzdálenosti Malesic, kam by kamení ze zříceniny mohlo být odvezeno a druhotně použito, násobené nepřístupností hradu, je možné předpokládat, že na kamenné stavby na Kyjově byl použit místní materiál — pískovec a slepenec, který se působením klimatizačních vlivů rozpadl. Zdivo by tedy mohlo být nalezeno jen při hlubším kopání. Ve vyšších částech hradu je možné uvažovat i o zdivu hrázděném.

Po obou stranách hradní skály stoupají od potoka hluboké skalní rokly a na východě je hradiště od dále stoupající výšiny odděleno 19 m širokým příkopem (na plánu č. 4) a mohutným valem (5). Hloubka příkopu od koruny valu dosahuje ještě dnes téměř čtyř metrů a jen stěží je možné označit jej jako „zbytek příkopu“ (Bělohlávek 1985, 176). Po vnější hraně příkopu probíhá cesta vybudovaná ve 30. letech našeho století (3). Původní cesta do hradu (2) však přicházela od potoka a byla vedena dnem jižní rokly (1). Za malou skalkou prudce vystoupala příkrou stěnou rokly a pokračovala bokem stráně vzhůru. Od hrany rokly zde byla oddělena ostrým valíkem a oproti jiným hradům její vedení nerespektovalo zásadu, aby přichodzí byl k obráncům hradu obrácen pravým, tedy nechráněným bokem. Úvoz cesty končí na plošince nad jihovýchodním ohbím příkopu. Dno příkopu pod plošinkou je přefato terénní hranou, takže zakončení příkopu posílené nízkým valem je nižší či hlubší než ostatní části příkopu. Z terénní hrany vybíhá k jihu ploché valovité těleso, za kterým je mělká prohlubeň (11). O charakteru těchto relikvů je obtížné se blíže vyjádřit; zdá se však, že souvisely se vstupem do vlastního hradu. G. Schmidt (1928, 19) je považuje za zbytky rozpadlé budovy a spolu s plošinkou do níž ústí cesta za „přední hrad“.

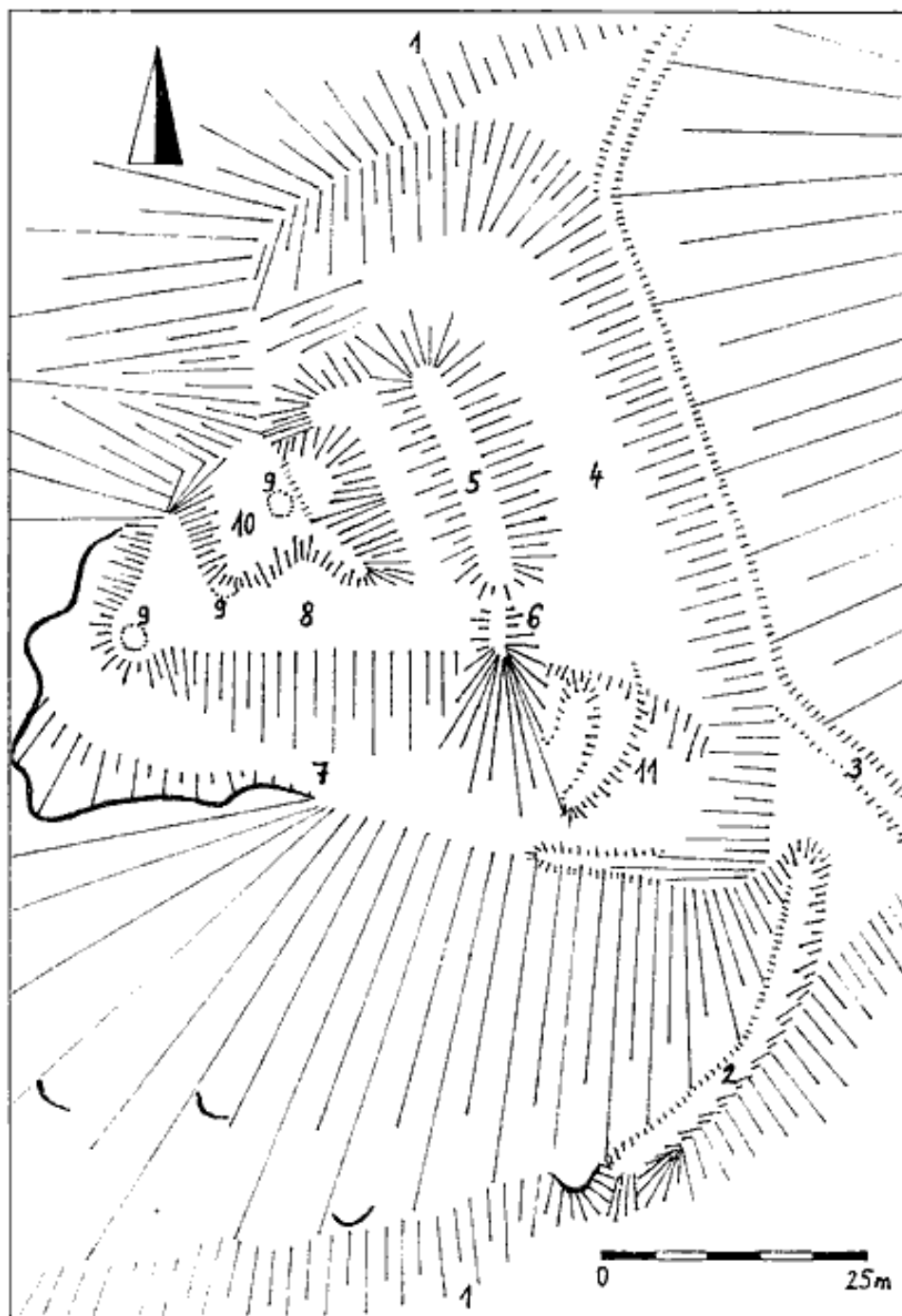
Po překonání příkopu přichodzí prošel bránou (6). Ta se dnes projevuje valovitým útvarem, přiléhajícím na jižní straně k tělesu mohutného přepažujícího valu, oproti němuž je nižší a užší. Je široce rozvalena jižně po svahu. Také dnes tudy prochází pěšina do hradu. Velký val (5), jehož koruna je 20 m dlouhá a 3 m široká, lemuje na jeho vnitřní straně nižší, mírně šikmá plošina,

**Hrad Kyjov. Měřeno
pásmem r. 1993.**

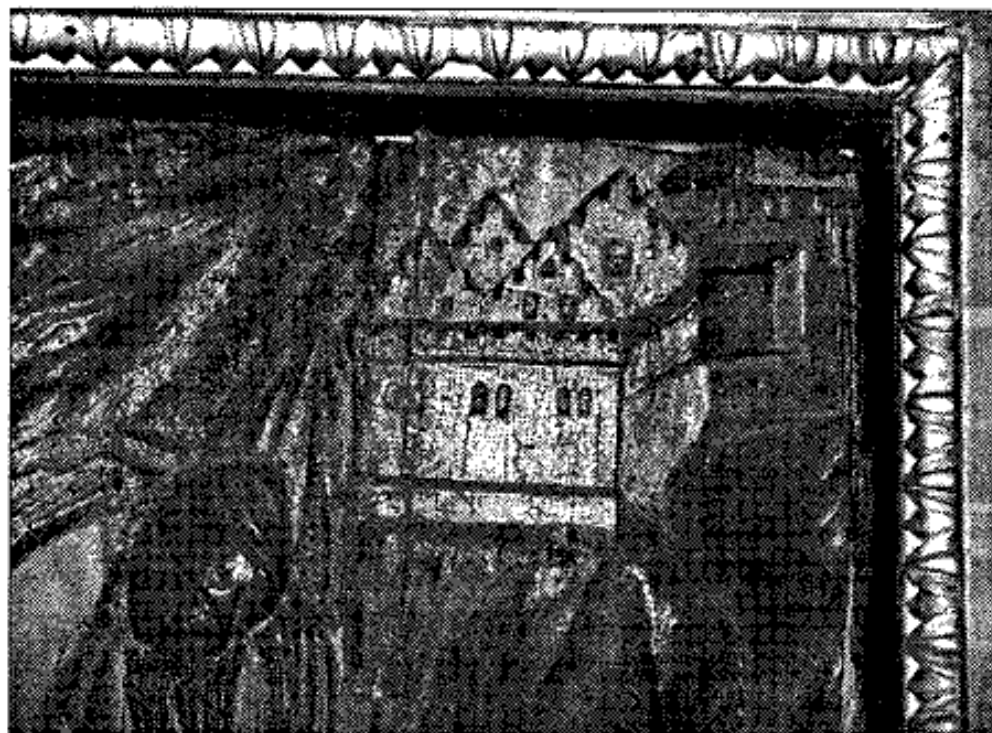
- 1 — rokle vymezující hradíště.
- 2 — původní cesta.
- 3 — novodobá cesta.
- 4 — příkop.
- 5 — velký val.
- 6 — brána.
- 7 — parkán.
- 8 — plošina, kde stál palác.
- 9 — recentní narušení.
- 10 — nádvoří či propadlý sklep.
- 11 — nižší část příkopu s relikty.

kteřá se na severním konci stáčí k západu. Možná jde o původní terasu, nad níž se koruna valu zdvíhá asi o dva metry. Další plochý útvar, široký nejméně 6 metrů, vymezuje hradní jádro na jihu (8). Plošina, běžící od brány k západu, je několik metrů od okraje skály rozšířena o nepravidelný útvar, o něco málo zvýšený a stáječící se k severu. Ten bývá považován za relikv věže, avšak „prohlubeni-
na“ je recentním výkopem, jakých je na hradíšti několik (9). Plošina a terasa pod valem spadají do prohlubně s plochým dnem, na severozápadě otevřená do prudkého srázu (10). Prohlubeň považuje Schmidt (1928, 19) za místo propadlého obytného stavení.

Vzhledem k tomu, že do terasy pod valem je zapuštěna jakási polozemnice přístupná z prohlubně, mohlo by jít i o malé nádvoří, uzavřené původně na severozápadě hradbou, po níž se však nedochovaly stopy. Přístup na nádvoří by naznačovala šije, směřující k bráně. V tom případě by relikty hlavní hradní stavby — paláce — byly plošinou, táhnoucí se od brány k okraji skály. Na jihu plošina dosti strmě spadá k jen mírně svažitému parkánu (7), vybíhajícímu z jihovýchodního ústí příkopu, jehož šířka je omezena terénní hranou a okrajem skály. Na severu je plošina rozvalena do předpokládaného nádvoří, její návaznost na bránu na jedné a na útvar považovaný za relikv věže na druhé straně není v terénu čitelná. Výběžek plošiny k severu je spíše než reliktem věže či bašty snad křídlem paláce, jehož půdorys by se pak podobal písmenu „L“.

Při budování cesty z Malesic do Chotikova ve 30. letech přišli dělníci u hradu na podzemní chodbu. Práce řídil stavební inženýr, který pořídil řez chodbou, která byla několik málo metrů od cesty na obou stranách zavalena. Plán chodby, opatřený rozměry, byl uložen v oddělení prehistorie Západočeského muzea v Plzni, kde jej autor před více než 10 lety prohlížel, avšak v současné době je plán neznámý. Je nutné se tedy spoléhat jen na paměť: rozměry chodby byly velmi malé, v příčném řezu měla tvar klíčové dírky. Byla vybudována tak, že její stavebníci vykopali zeminu až na tvrdou skálu, do níž vysekali jen úzkou rýhu pro nohy. Pak na tvrdém podkladu založili o něco širší klenbu a po zaklenutí hotovou chodbu zasypali, takže vrchol klenby se našel jen několik decimetrů pod povrchem terénu. Šlo o dosti vzácně se vyskytující ukázkou zdokumentované hradní únikové chodby.

Hrad Kyjov okolo r. 1520 — detail pravého horního rohu malesického reliéfu sv. Jiří.

Foto J. Anderle.

Jedinými artefakty, které lze na hradišti nalézt, jsou zlomky prejzů nacházené téměř na povrchu reliktní brány a vrcholové plošiny přepažujícího valu. Val nesl hlavní tíhu obrany a byl zřejmě vybaven dřevěným střeleckým ochozem, krytým prejzy. V Západočeském muzeu v Plzni je dále uloženo několik málo keramických zlomků nalezených pod hradní skalou — atypické středověké střepy však nedovolují blíže datovat vznik a zánik hradu Kyjova.

O sídle Zdeslava z Malesic v první polovině 13. století nebyla dosud vyslovena žádná domněnka. Mohlo stát na návrší nad Malesicemi u kostela sv. Jiří, připomínaného však až od poloviny 14. století (Profous 1951, 10). To lze ale přičíst na vrub mezerovitosti písemných pramenů. Majitele Malesic ve druhé polovině 13. století neznáme. Předpokládá se, že hrad Kyjov postavil na počátku 14. století Děpolt z Malesic, ale je možné, že stál již dříve. Z pozdějších zpráv víme, že k pustému Kyjovu náleželo popluží. Tyto pozemky se nejspíše rozkládaly na protějším, pravém břehu Chotíkovského potoka, kde jsou polnosti dodnes. V rozšířeném potočním údolí pod hradem, jak nasvědčuje dochovaný zbytek hráze, býval rybník. Utváření terénu v předpolí hradu neumožňovalo vznik klasického předhradí s hospodářskými objekty. Je možné, že hradní hospodářství bylo situováno proti hradu, někde na nízké pravobřežní hraně potoka, odkud také vedla do hradu již zmiňovaná přístupová cesta. S tímto hospodářstvím by mohl souviset nález zlomkové keramiky uložené v ZČM (fond HA, inv. č. 23937–41). Nález z roku 1960 byl označen jako „pole proti Kyjovu“ a bližší nálezové okolnosti nejsou známy. Střepy jsou poměrně velké, s ostrým lomem a pochází z druhé poloviny 13. století (datoval F. Frýda). Pokus autora o přesnější určení místa naleziště této keramiky byl neúspěšný.

V první půli 14. století vystřídali v držení Kyjova a Malesic Drslavice Hroznatovci, ale ani oni se zde trvale neusadili a Petr z Vrtby postoupil toto zboží klášteru v Kladrubech, který je posléze spojil se svým touškovským proboštvím. V klidné době vlády Karla IV. využívali benediktýni Malesice především hospodářsky. Kyjovské popluží bylo již zřejmě obhospodařováno z malesického dvora a hrad sám neměl pro klášter ani pro proboštví zvláštní význam. Byl-li někomu zastaven, není známo. Jakou roli hrál hrad v husitských válkách nevíme, ale z faktu, že v letech 1417–1435 byl malesickým farářem Zikmund, kněz z kladrubskeho kláštera (Podlaha 1908, 298), můžeme soudit, že Malesice s Kyjovem zůstaly v rukou katolické strany. F. A. Heber (1846, 218) se domníval, že hrad byl zničen v počátcích husitských válek (roku 1419 nebo 1421). Je možné předpokládat, že kdyby byl Kyjov dobyt, byl by nejspíše také vypálen. V recentních narušeních se však vypálená mazanice ani jiné stopy po požáru nevyskytují. Podle názoru T. Durdíka (1984, 72) zpustl hrad Kyjov až koncem 15. století a lidová pověst tvrdí, že se hrad, obývaný dvěma pannami žijícími v přepychu a svou pyšností budícími veřejné pohoršení, propadl do země (Schiebl 1934, 102). Zdá se, že tvrz v Malesicích si vystavěli snad někdy ve druhé polovině 15. století plzeňští měšťané (Harsdorferové či Šafránková?) a špatně přístupný hrad byl ponechán svému osudu. Nové sídlo bylo vyzdviženo (opět?) na návrší u kostela nad poplužním dvorem na okraji Malesic.

V malesickém kostele je nyní umístěn pozdně gotický reliéf z doby okolo roku 1520 (Poche 1978, 343). Ze dřeva řezaný a polychromovaný hluboký reliéf, který zřejmě tvořil původně střední část skládacího oltáře, zobrazuje sv. Jiří v zápase s drakem a byl dříve deponován v kostele v Chotíkově (Podlaha 1908, 302 — zde též celkové foto reliéfu). Badatelé nevěnovali zvláštní pozornost krajíně za dominující postavou světce a proto jim unikly závažné skutečnosti. Na řece je znázorněn mlýn a nad ním na návrší část stavby, z jejíhož okna děleného středovým sloupkem vyhlížejí muž a žena. Ke stavbě přiléhá věžovitě stavení

s cimbuřím a průjezdem, nejspíše brána. obě stavby mají naznačené kvádrové zdivo, obytný objekt je vybaven arkýřem a nároží snad zpevňuje štíhlá věžice. V opačném rohu reliéfu vidíme na vzdálenějším pozadí na úpatí skály modlící se dívku a na temeni skály čtverhranný objekt s malými okénky a dvěma stupňovitými štíty, který v pozadí splývá s další nezřetelnou a barevně odlišenou stavbou, vybavenou arkýřem. Čtverhranný objekt není zastřešen, avšak arkýř a část zadního objektu je ještě kryta červenou krytinou.

Domnívám se, že stavby nad mlýnem jsou malesickou tvrzí a stavby na skále hradem Kyjovem. Analogii najdeme ve švihovské hradní kapli, kde se nad oltářem rytířského světce sv. Jiří dochovala nástěnná malba se stejným tématem a ze stejné doby — z druhého desetiletí 16. století. Za postavou světce je znázorněn hrad Švihov, na skále patrně hrady Rýzmbek a Skála, v pozadí městečko Horažďovice, tedy objekty v majetku rodu vládnoucího na Švihově. Výkopy v 50. letech prověřily naprostou spolehlivost vyobrazení hradu Švihova (Menclová 1972, 403–405). Můžeme-li tedy věřit neznámému umělci, že zachytil také v případě malesického reliéfu realitu, stál hrad Kyjov ve hmotě zdi ještě několik desetiletí po roce 1503, kdy byl označen jako pustý. „Pustý“ v tomto případě znamenalo neobydlený, bez sedlových střech, kryjících původně palác. Vyobrazení malesické tvrze, i když jen její části, dává tušit, že šlo o rozsáhlejší areál výstavného panského sídla.

Zdá se, že předpoklad o neexistenci věže na Kyjově reliéf potvrzuje. Ovšem půdorysné uspořádání paláce zjištěné v terénu ("L") se nesrovnává s čtverhranným objektem vyobrazeným na bývalém oltáři malesického kostela. Možná, že na pověsti o propadnutí se hradu do země je pravdivé jádro a že se severní část čtverhranného objektu zřítíla do údolí potoka. Pak by ovšem plochá prohlubeň nebyla nádvořím, ale středem rozpadlého paláce, jak předpokládal G. Schmidt (1928, 19). Terén na hradišti (předpokládaná polozemnice a šije) mohl být pozměněn kopáním, o němž se zmiňuje již F. A. Heber.

Není pravděpodobné, že by se ještě našly písemné prameny, které by blíže osvětlily dějiny hradu Kyjova a malesické tvrze. Také výsledky povrchového průzkumu konfrontované s vyobrazením na reliéfu sv. Jiří jsou problematické. Další poznatky o hradu Kyjovu může tedy přinést již jen archeologie. K potvrzení autentičnosti pozadí reliéfu by postačily ověřovací sondy, které by zároveň přinesly keramický materiál, jenž by osvětlil dobu života na hradě.

Za pomoc a radu děkuji ing. J. Anderlemu.

*Tvrz Malesice okolo r. 1520 — detail levého horního rohu malesického reliéfu sv. Jiří.
Foto J. Anderle*

Prameny a literatura:

- AC — Archiv český (edice); Anderle, J. — Rožmberský, P. — Švábek, V. 1991: Hrad Komberk. *Castologica bohémica* 2, 115–124. Praha; Bělohlávek, M. 1964: Příspěvek k historii Malesic v 15. století. *Minulostí Západočeského kraje* III, 227–228. Plzeň; Bělohlávek, M. a kolektiv 1985: *Hrady, zámky a tvrze... IV*. Praha; CDB — *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (edice); Durdík, T. 1984: Malesice, hrad Kyjov, okr. Plzeň-sever. *Výzkumy v Čechách 1980–81*, 72. Praha; DZV — *Desky zemské větší. Státní ústřední archiv Praha*; Emler, J. (editor) 1870: *Pozůstatky desk zemských... I*. Praha; Eršil, J. (editor) 1980: *Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas...* Praha; Heber, F. A. 1846: *Böhmen Burgen... IV*. Prag; Kočka, V. 1932: *Dějiny politického okresu kralovického II*. Kralovice; LC — *Libri confirmationum* (edice); Menclová, D. 1972: *České hrady II*. První vydání, Praha; Palacký, F. 1907: *Dějiny národu českého... (otisk dle původního vydání)*. Praha; Podlaha, A. 1908: *Posvátná místa... II*. Praha; Poche, E. a kolektiv 1978: *Umělecké památky Čech 2*. Praha; Profous, A. 1949, 1951: *Místní jména v Čechách... II, III*. Praha; RBM — *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (edice); Sedláček, A. 1893, 1905: *Hrady, zámky a tvrze... IX, XIII*. Praha; Schiebl, J. 1934: *Plzeň v pověsti... III*. Plzeň; Schmidt, G. 1928: *Burgen Westböhmens II*. Mies.

Méně známé ikonografické prameny umožňující poznání našich hradů a zámků

F. Musil

Od konce 18. století se výrazně rozšiřuje množství obrazového materiálu zachycujícího naše hrady a zámky. Širší obci kastelologů jsou dobře známy rytiny doprovázející dílo F. A. Hebera,¹ či kresby našich hradů, jejichž autorem byl K. H. Mácha.² Zatímco Heber a Mácha zachycují hlavně hrady, převážně na zámky (i když hrady zde také nechybějí) jsou zaměřeny dva méně známé soubory litografií, o nichž chceme podat soubornou informaci. Jedná se o soubor litografií Friedricha Adolpha Kunikeho „Mahlerische Darstellung aller vorzüglicher Schlösser und Ruinen der österreichischen Monarchie nach der Natur von mehreren Künstler gezeichnet und lithographiert“ vydaný v letech 1833–1835 v autorově litografické dílně ve Vídni a soubor nazvaný „Album der herrschaftlichen Landsitze und Schlösser in Böhmen“. Autorem jednotlivých vyobrazení v tomto souboru je drážďanský litograf Woldemar Rau, soubor byl vydán J. W. Pohligen v Teplicích někdy v 60. letech 19. století (bližší údaje nejsou v Albu uvedeny).

Ze souboru F. A. Kunikeho byly publikovány některé litografie v „Hradech, zámcích a tvrzích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – I, Jižní Morava“, Praha 1981³ a v práci Karla Hiekeho „Moravské zámecké parky a jejich dřeviny“, Praha 1984,⁴ z „Alba“ byly publikovány některé materiály rovněž u Karla Hiekeho, „České zámecké parky a jejich dřeviny“, Praha 1984.⁵ Obrazy z obou souborů byly často užívány spolu s dalšími rytinami a litografiemi k výzdobě zámeckých interiérů.

Část litografií z díla F. A. Kunikeho vztahujících se k Čechám je uložena v souboru Kunikeho rytin a litografií v grafické sbírce Národní galerie (palác Kinských, Staroměstské náměstí, některé litografie Kunikeho jsou rovněž uloženy v Oddělení starších českých dějin Národního muzea v Praze), litografie z Moravy a Slezska jsou uloženy ve Státní vědecké knihovně v Olomouci. Jedná se o vázané dílo pocházející ze žerotínské zámecké knihovny v Bludově a označené sign. E II 170.701. „Album“ je uloženo rovněž v grafické sbírce Národní galerie pod sign. DR 7327. Jeden exemplář je též v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny (Klementinum) pod sign. Zc 237, ale v současné době vzhledem k provozním potížím knihovny je nedostupný. Další exemplář „Alba“ je uloženo v Oddělení starších českých dějin Národního muzea v Praze.

Dále chceme seznámit čtenáře s obsahem souborů uložených v Národní galerii — grafická sbírka a s vázaným souborem ve Státní vědecké knihovně v Olomouci. Ve výčtu jednotlivých míst uvádíme český název lokality, v závorce pak okres a případně německý název místa, pokud je výrazně odlišný od

českého. Všechny litografie jsou totiž důsledně popsány německy. Dále ještě uvádíme v závorce přesnější signaturu — týká se materiálů z Národní galerie, nikoli z olomoucké knihovny.

Kunikeho rytiny a litografie představují soubor volných listů různé velikosti uložených bez přesného pořadí. Každý list má svoji vlastní signaturu. V souboru jsou nejen litografie z Čech, ale i několik z Moravy (o nich bude zmínka) a větší počet z území dnešního Německa, hlavně z Bavorska, a rovněž z alpských zemí (Rakouska). Dále uvádíme v abecedním pořadí litografie z Čech v této sbírce: Cítoliby (LN, R 60 815), Černíkovice (RK, R 60 823), Česká Kamenice (DC, R 60 814), Dobříš (PB, R 8867), Frýdlant (LI, R 114 803, R 170 578), Frýdštejn (JN, R 60 821), Hluboká (CB, Frauenburg, R 60 818), Hořice (JC, R 8864), Jezeří (MO, Eisenberg, DR 5526, R 6082), Jičín (R 8879, R 552), Kačina (KH, R 170 434), Konopiště (BN, bez sign.), Kosmonosy (MB, R 8882), Kunětická Hora (PU, R 8862), Lovosice (LT, R 8870), Mnichovo Hradiště (MB, Münchengratz, R 2524), Mšec (RA, Kornhaus, DR 5519), Nelahozeves (ME, Mühlhausen, R 8877), Postoloprty (LN, Postelberg, U 62), Rychmburk (CR, DR 5509), Sadová (HK, R 8871), Skalice (PT, DR 6811), Štířín (PY, DR 5518), Trosky (SM, DR 5530), Valečov (MB, R 8873), Velké Žernoseky (LT, DR 5522), Vršovice (LN, R 60 832), Vysoký Chlumec (PB, R 60 827), Zámorsk (UO, R 8874), Zbořený Kostelec (BN, R 8859), Žamberk (UO, Senftenberg, R 8874). V Oddělení starších českých dějin Národního muzea v Praze jsou ještě Kunikeho litografie následujících objektů: Egerberg (CV, inv. č. 27.044), Chlumec (UL, Culm, inv. č. 27.040), Jestřebí (CL, Habichstein, inv. č. 27.046), Libějovice (ST, Libiegitz, inv. č. 27.058), Loket (SO, Elbogen, inv. č. 27.057), Nový Zámek (CL, Neuschloss, inv. č. 27.055), Rožmberk (CK, inv. č. 27.059), Tolštejn (DC, Dollenstein, inv. č. 27.060).

Z moravských a slezských objektů jsou zde litografie: Bítov (ZN, Vötau, R 60 817), Bludov (SU, DR 5510), Brtnice (JI, Pirmitz, R 94 929), Bzenec (HO, Bisenz, R 94927), Comštejn (ZN, R 60 831), Černá Hora (BK, R 68 832), Hradec nad Moravicí (OP, DR 5513), Hukvaldy (FM, Hochwald, DR 5524), Krnov (BR, Jägerndorf, R 170 568), Kunštát (BK, R 5514), Nový Hrad u Adamova (BK, DR 5517), Přerov (R 170 519), Radešín (ZR, DR 5527), Šternberk na Moravě (OC, R 60 812), Úsov (SU, Ausee, DR 5532), Veverí (BM, Eichhorn, R 94 921).

Svazek uložený ve Státní vědecké knihovně v Olomouci a nesoucí název celého Kunikeho souboru (viz úvod tohoto pojednání) obsahuje litografie objektů z Moravy a Slezska řazených abecedně podle německých názvů. Dále uvádíme jednotlivé objekty v pořadí, jak jsou řazeny ve svazku: Úsov (SU, Ausee),

Slavkov (VY, Austerlitz), Biskupice (TR), Bludov (SU), Louka u Znojma (ZN, Bruck), Bzenec (HO, Bisenz), Boskovice (BK), Buchlov (UH), Buchlovice (UH), Budkov (JH), Bouzov (OC), Bučovice (VY), Bystřice pod Hostýnem (KM), Lednice (BV, Eisengrub), Valtice (BV, Feldsberg), Vranov (ZN, Frain), Bítov (ZN, Fötau, v souboru zařazen ještě jednou jako Vötau), Karviná 1 (Freistadt), Žulová (SU, Friedberg), Břežany (ZN, Frischau), Fulnek (NJ), Linhartovy (BR, Geppersdorf), Branná (SU, Goldenstein), Hošťálkovy (BR, Gotschdorf), Hrušovany n. Jevišovkou (ZN, Grussbach), Habrovany (VY), Velké Heraltice (OP, Gross-Herlitz), Horní Heřmanice (SU, Oberhermsdorf), Hukvaldy (FM, Hochwald), Krnov (BR, Jägerndorf), Javorník (SU, Jauerning, Johannesberg), Jaroslavice (ZN, Joslowitz), Kaltenštejn (SU), Koryčany (KM), Kroměříž (Kremser), Kunín (NJ, Kunewald), Letovice (BK), Lysice (BK), Valašské Meziříčí (VS, Meseritsch-Wallachisch), Napajedla (ZL), Nový Hrádek n. Dyjí (ZN, Neuhäusel), Mikulov (BV, Nikolsburg), Nový Hrad u Blanska (BK), Pernštejn (ZR), Brtnice (JL, Pirnitz), Plumlov (PV), Raduň (OP), Rájec (BK), Slezské Rudoltice (BR, Roswald), Řečkovice (BM), Nové Syrovce (TR, Neuserowitz), Štramberk (NJ), Telč (JL), Černá (ZR, Tscherna), Luka n. Jihlavou (JL, Wiese), Žerotín (OC), Cornštejn (ZN, Zornstein, vyobrazení v olomouckém souboru zařazeno 3x). Lokalita Ernsdorf (č. 20) je dnes na území Polska - Jaworze u Bialska-Biale, dále jsou v souboru zařazeny litografie s kastelologií nesouvisící. Jedná se o Býčí skálu u Adamova (č. 1), Macochu (zařazena za Lysicemi), lázně Jeseník — Gräfenberg (za Hošťálkovou), Zlaté Hory — Zukmantel (poslední litografie souboru), celkový pohled na Opavu (Troppau, za Telčí), kláštery Rajhrad (Raygern, za Raduň) a Královo Pole (za Bystřicí pod Hostýnem).

Rauovo a Pohlígovo „Album“ představuje soubor 150 listů (255 x 330 mm), na nichž v oválu vsazeném do rámu s rostlinnými motivy (rozměr tohoto rámu je 155 x 225 mm) je vyobrazení panského sídla. K listům je přiložen tištěný obsah, podle něhož je „Album“ rozděleno do 2 částí. 1. část má obsahovat 125 listů, druhá část 25. Jednotlivé listy v exempláři „Alba“ v pražské Národní galerii jsou řazeny s určitými odchylkami proti tištěnému obsahu a průběžně označeny tužkou psanými inventárními čísly 1–150. Obsah souboru plně odpovídá tištěnému obsahu. Dále uvádíme přehled všech vyobrazení v „Albu“ a to v pořadí a podle číslování použitého v Národní galerii: Chlumecký n. Cidlinou — Karlova Koruna (Karlskrona, HK, č. 1), Český Dub (Böhm. Aicha, LI, 2), Lázně Bělohrad (JC, 3), Benátky n. Jiz. (MB, 4), Horní Beřkovice (LT, 5), Dolní Beřkovice (ME, 6), Bezno (MB, 7), Bílina (TP, 8), Brandýs n. Or. (UO, 9), Brandýs n. L. (PY, 10), Prunéřov (Brunnersdorf, CV, 11), Bubeneč (letohrádek v Král. oboře, AB, 12), Budenice (KD, 13), Sloup (Bürgstein, CL, 14), Choltice (PU, 15), Choceň (UO, 16), Chrast (CR, 17), Černíkovice (RK, 18), Doudleby (RK, 19), Dlažkovice (LT, 20), Dobruška (MB, 21), Dobruška (HK, 22), Doksy (LT, 23), Duchcov (Dux, TP, 24), Jezeří (Eisenberg, MO, 25), Frýdlant (LI, 26), Nový Falkenburk — Jablonné

v Podještědí (Gabel, CL, 27), Letohrad — Kyšperk (Geiersberg, UO, 28 — na vyobrazení však není zámek, ale poutní kaple Jana Nepomuckého nad zámek), Jirny (PY, 29), Jičín (30), Grabštejn (Grafenstein, LI, 31), Lipová — Hanšpach (DC, 32), Houska (CL, 33), Heřmanův Městec (CR, 34), Doksy (Hirschberg, CL, 35), Hlušice (HK, 36), Holovousy (JC, 37), Vrchlabí (Hohenelbe, TU, 38), Hořín (ME, 39), Kačina (KH, 40), Kamenice (JC, 41), Klášterec n. Ohří (Klosterle, CV, 42), Kopidlo (JC, 43), Kosmonosy (MB, 44), Kost (JC, 45), Kostelec n. Or. — nový zámek (RK, 46), Kostomlaty (Kostenblatt, TP, 47), Křemýž (TP, 48), Křinec (MB, 49), Chlumecký (Kulm, UL, 50), Lemberk (CL, 51), Loučeň (NB, 52), Litomyšl (SY, 53), Liblice (ME, 54), Liběchov (Liboch, ME, 55), Libochovice (Libochowan, LT, 56), Liběšice (LT, 57), Libočany (LN, 58), Lázně Libverda (LI, 59), Lysá n. Labem (NB, 60), Maršov (Marschendorf, TU, 61), Mašov (Maschau, CV, 62), Měšice (PY, 63), Liblín (RO, 64), Libá - Libštejn (Liebenstein, CH, 65), Milešov (LT, 66), Miličevy (JC, 67), Mnichovo Hradiště (Münchengratz, MB, 68), Náchod (69), Nasavrky (Nassaberg, CR, 70), Nové Zámky — u Hostinného (Neuschloss, TU, 71), Nové Hradce — u Vys. Mýta (Neuschloss, CR, 72), Nový Zámek — Zahrádky (Neuschloss, CL, 73), Nové Město n. Metují (Neustadt, NA, 74), Mimoň (Niemes, CL, 75), Litvínov (Oberleutensdorf, MO, 76), Obříství (ME, 77), Peruc (LN, 78), Červené Pečky (Petschkau, KO, 79), Ploskovice (LT, 80), Poděbrady (NB, 81), Bílé Poličany (TU, 82), Postoloprty (Postelberg, LN, 83), Potštejn (RK, 84), Krásné Březno (Priesen, UL, 85), Ratboř (KO, 86), Ratibořice (NA, 87), Roudnice n. L. (LT, 88), Rychnov n. Kněžnou (Reichenau, 89), Zákupy (Reichstadt, CL, 90), Rychmburk (CR, 91), Hrubý Rohozec (SM, 92), Rokytnice v Or. horách (RK, 93), Roztěž (KH, 94), Červený Hrádek u Jirkova (Rothenhaus, CV, 95), Řepín (ME, 96), Světec (Schwaz, TP, 97), Sedlec (na obraze je tabáková továrna, KH, 98), Žamberk (Senftenberg, UO, 99), Sychrov (LI, 100), Skřivany (HK, 101), Malá Skála (JN, 102), Hrubá Skála (SM, 103), Slatiňany (CR, 104), Smečno (KD, 105), Smidary (HK, 106), Smiřice (HK, 107), Jilemnice (Starkenbach, SM, 108), Stárvok (Starkstadt, NA, 109), Teplice-lázně (110), Teplice-lázně — palác Colloredo-Mansfeld (111), Děčín (Tetschen, 112), Troja (AB, 113), Panenský Týnec (Jungerteinitz, LN, 114), Třebívlice (Triblitz, LT, 115), Stráž pod Ralskem (Wartenberg, CL, 116), Veltrusy (ME, 117), Vlčice (Wildschütz, TU, 118), Vinoř (PY, 119), Vintřov (Winteritz, SO, 120), Vrbičany (LT, 121), Zámorsk (UO, 122), Zásmyky (KO, 123), Blatná (ST, 124), Trhanov (Chodenschloss, DO, 125), Favorit (SO, 126), Stružná — Kysibl (Giesshübel, KV, 127), Ahník (Hagendorf, CV, 128), Jindřichovice (Heinrichsgrün, SO, 129), Hřebený (Hartenberg, SO, 130), Horní Hrad (Hauenštejn, KV, 131), Kostelec n. Čer. lesy (Schwarzkostelec, KO, 132), Klenová (KT, 133), Kynžvart (CH, 134), Petrohrad (Petersburg, LN, 135), Bečov n. Tepl. (Petschau, KV, 136), Planá u Mar. Lázní (TC, 137), Plasy (PS, 138), Velké Březno — nový zámek (Gross Priesen, UL, 139), Rabštejn n. Střelou (PS, 140), Krásný Dvůr (Schönhof, LN, 141), Svojsice (KO, 142), Štědrá (KV,

143), Tachov (144), Týnec (Teinitzl, KT, 145), Děpoltovice (Tüppelsgrün, KV, 146), Zahájí (Waldheim, TC, 147), Valeč (KV, 148), Skalná — nový zámek (Vildštejn, Wildstein, CH, 149), Opočno (RK, 150).

Přínos uvedených ikonografických pramenů k poznání vývoje jednotlivých hradů a zámků je pochopitelně různý. Za nejčinnější je možno považovat vyobrazení těch objektů, které byly později výrazně přestavěny, či zanikly úplně (např. Brandýs n. Orli., Prunéřov, Zahájí — Waldheim).

Poznámky:

1) Podrobnou informaci o ikonografickém materiálu v díle F. A. Hebera přinesli I. Bukačová – J. Miler, František Alexandr Heber, Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1985, s. 11–24.

2) Máchovy kresby hradů byly vydány souborně v díle Bohumíra Mráze, Karel Hynek Mácha: Hrad spatřený, Praha 1988. Recenze o této publikaci z hlediska kastelologického uveřejnili F. Musil, Muzejní a vlastivědná práce 28, 1990, s. 121–122 a T. Durdík, Castellologica bohemia 2, 1991, s. 384–385.

3) Zde jsou publikovány reprodukce následujících Kunikeho litografií: Bítov, Brtnice, Bučovice, Buchlov, Cornštejn, Černá, Černá Hora, Dačice, Habrovany, Hrušovany n. Jevišovkou, Jaroslavice, Koryčany, Letovice, Lysice, Mikulov, Nové Syrovce, Nový Hrádek n. Dyjí (nesprávně uvedeno jako Nový Hrad u Blanska), Slavkov, Valtice, Vranov, Louka u Znojma. Repro-

dukce jsou však znehodnoceny špatným popisem. Všechny uvedené reprodukce jsou totiž označeny jako rytina F. A. Hebera, zatímco několik skutečně Heberových rytin v díle publikovaných je zase označeno jako rytina A. Kunikeho (Boskovice, Černá Hora, Frejštejn, Pernštejn).

4) V tomto díle jsou publikovány litografie: Boskovice, Brtnice, Černá Hora, Kunštát, Mikulov, Paskov, Radešín, Telč, Uherčice, Valtice, Velké Meziříčí, Vranov, Žerotín. Reprodukce nejsou příliš kvalitní, není zde ani uveden název souboru, z kterého byly přejaty, pouze v souvislosti s autory fotografií v díle je na s. 6 uvedeno, že tyto reprodukce byly převzaty z historicko-archeologického oddělení Národního muzea.

5) V tomto díle byly z "Alba" publikovány: Bezno, Bílé Poličany, Blatná, Budenice, Černíkovice, Dlažkovice, Dobřenice, Doksy, Doudleby n. Orlicí, Heřmanův Městec, Hlušice, Horní Bečkovice, Hořín, Choceň, Choltice, Jablonné v Podještědí (Nový Falkenburk), Jezeří, Chlumecko n. Cidl. — Karlova Koruna, Kostelec n. Orli., Křinec, Lázně Bělohrad, Liběchov, Liblice, Lipová, Měšice, Miličevy, Nové Město n. Met., Opočno, Ratboř, Ratibořice, Roztěž, Řepín, Slatiňany, Svojišice, Štědrá, Třebívlice, Vrchlabí, Zahradky — Nový Zámek. Podobně jako u Hiekových děl v předchozím odkazu i zde jsou reprodukce méně kvalitní, chybí informace o souboru, do kterého patří, jen odkaz na s. 6, že reprodukce jsou z archivu hist.-archeologického oddělení Národního muzea.

Hrad Louka u Olešnice na Moravě

J. Sadílek

Úvod

Přestože v posledních letech výrazně vzrůstá zájem odborníků o opevněná sídla, je většina fortifikací zpracována pouze povrchně. Stále se zhoršující stav těchto památek a tím i snižující se jejich vypovídací hodnota vyžadují provést alespoň nejnnutnější průzkum, který může ještě zachytit nenávratně mizějící stopy podoby a historie osídlení dané lokality. Mezi tyto případy náleží hrad Louka, nacházející se nedaleko městečka Olešnice v okrese Blansko. Tento hrad, zachovaný jen v nevýrazných pozůstatcích, může být zdrojem poznání dodnes nevyřešených počátků osídlení Olešnicka. Poslední zbytky zdiva mohou napomoci poznání jeho zatím nejasné podoby.

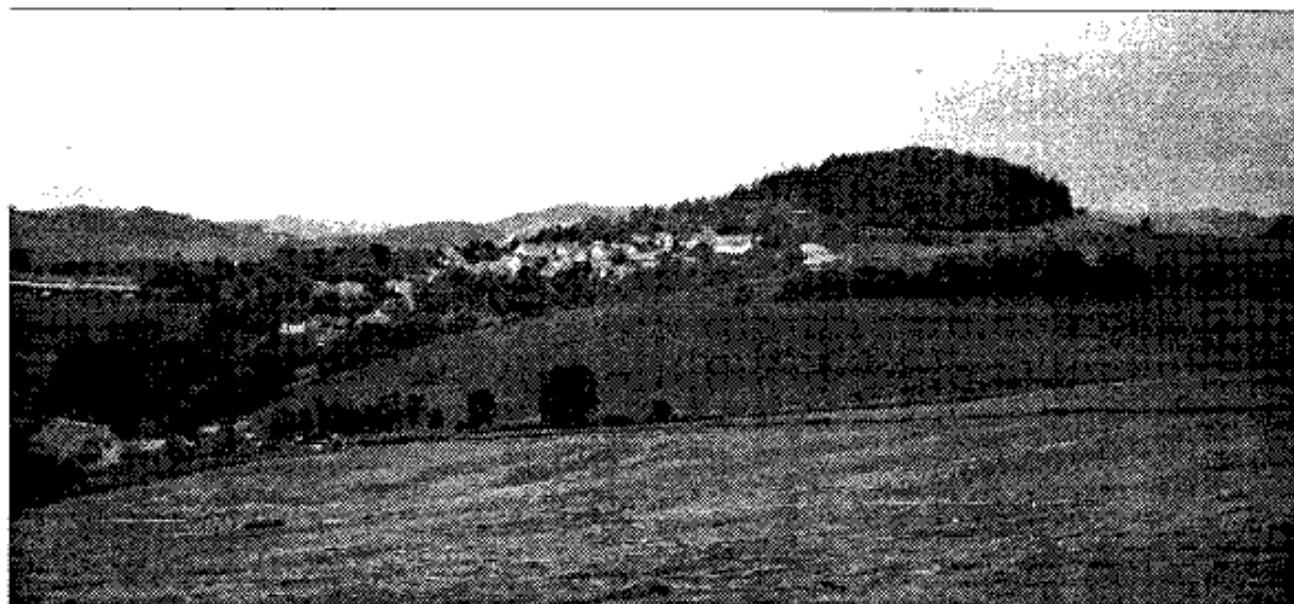
Poloha hradu

Hrad Louka je situovaný na osamělém a výrazném vrchu (642 m n.m.), dnes nesoucím názvem „Hradisko“. Tento kopec leží téměř v centru Nedvědké vrchoviny, která tvoří východní okraj Českomoravské vrchoviny. Severně od něj se nachází plochá sníženina zvaná Olešnická kotlina (Demek – Novák

1992, 21) s hospodářským a ekonomickým centrem bývalého louckého panství — Olešnicí.

Vlastní vrch má tvar přibližně čtverhrubé výše s osami směřujícími k severu a k východu. Na východním, severním a západním úpatí kopce protéká malý potok, který tak hradní kopec ze tří stran obklopuje. Na jižním, nejmírnějším svahu vyvěrá potůček, na jeho obou březích poblíž pramene se rozkládá podhradní ves Louka, která je typem krátké dvouřadé vsi. Hradní vrch je na jihovýchodní straně spojen plochým sedlem (585 m n.m.) s lesním masivem „Horníci“, jehož název připomíná středověké kutání stříbra. Západně od hradu na úpatí kopce ve vzdálenosti asi 800 m stojí bývalý panský dvůr, v současné době majetek Zemědělského družstva v Olešnici. Tento dvůr snad leží na místě poplužního dvora, zmiňovaného v písemných pramenech jako součást hradu Louky, ovšem výrazně zmodernizovaná stavba, dnes převážně cihlová, nedovoluje tuto možnost zatím archeologicky ověřit.

Geologicky leží hrad Louka na jižním okraji olešnické antiklinály, která tvoří severní část svratecké klenby moravika. Vlastní vrch je tvořen krystalickými

Hrad Louka se vsí — pohled od jihovýchodu

vápenci grafitové polohy, dolomitickými vápenci, místy rovněž grafitickými fility. Jižní část územního katastru Louky náleží již do oblasti bitešské ortoruly, která se zejména v lesním komplexu „Loucká obora“ projevuje rulovými balvanitými svahy (Misař 1965, 50).

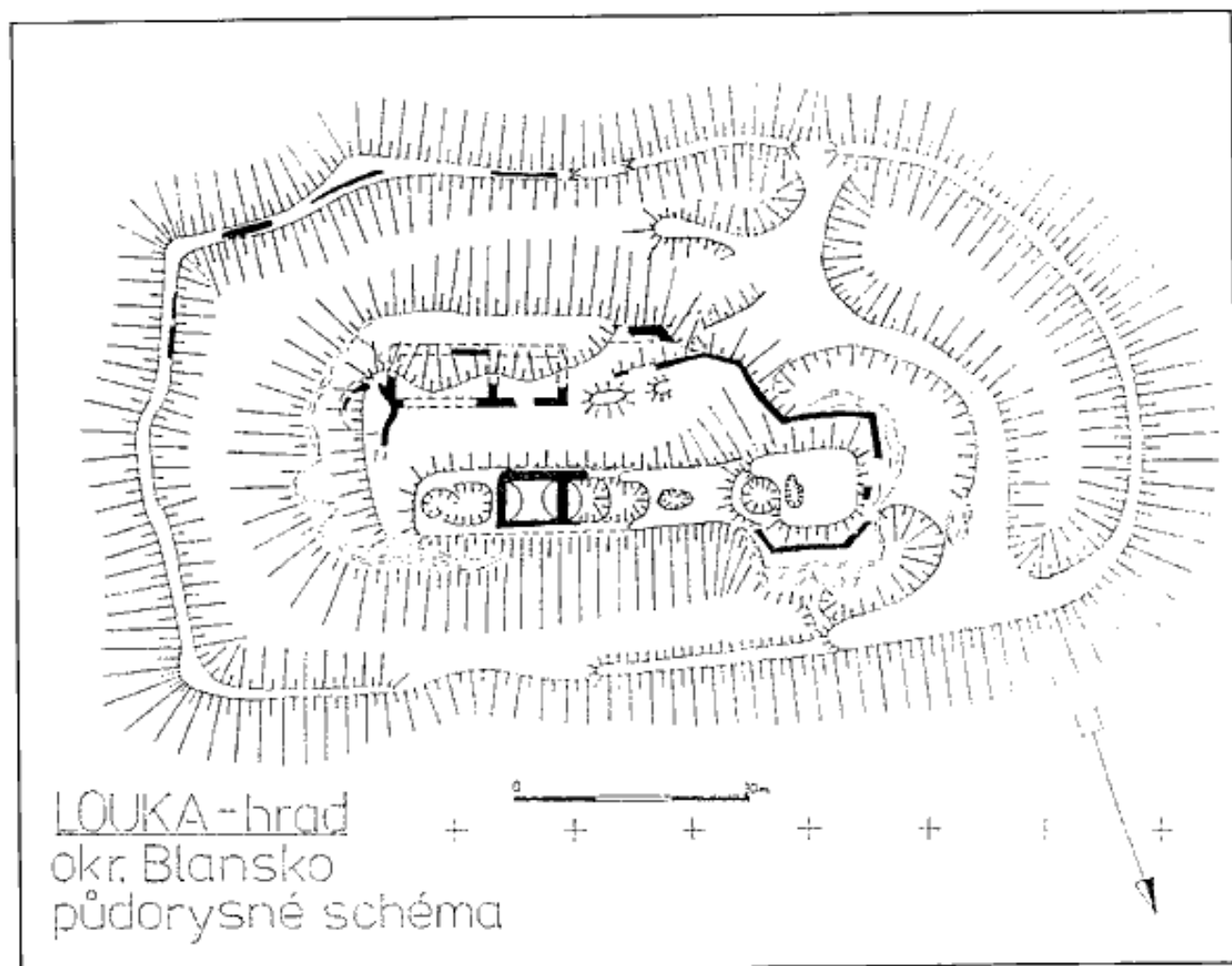
Literatura

Literatury, vztahující se k hradu Louce, není příliš mnoho. Kromě stručných zmínek v místopisech (Schwoy 1793, 189; Wolný 1837, 83; Hosák 1938; 1965), ve sporném díle o panských sídlech (Hosák - Zemek 1981, 145) a v rovněž nepřesném seznamu hradů a zámků na okrese Blansko (Přehled hradních zřícenin 1975, 21) existují také i díla, která se tímto objektem zabývají podrobněji. Nejstarším je zřejmě německy psaná stať v měsíčníku Notizen-Blatt (Trapp 1864, 86), dále z prvních let dvacátého století popis dějin hradu a panství v Kunštátském okrese, náležejícím do cyklu Vlastivědy Moravské (Tenora 1903, 105). Dodnes nejpodrobnější studie, co se týká historie hradu s jeho dominiem, pochází z pera Jaroslava Zbírala (Zbírál 1920). Od 80. let tohoto století se v odborné literatuře začínají objevovat zmínky také o stavební podobě hradu. V několika stručných větách je jeho vzhled popsán ve zprávách Jiřího Doležela (Doležel 1985, 82; 1987, 66). Zde jsou rovněž uvedeny jeho nečetné nálezy z této fortifikace. Louku nevynechal ve svých studiích ani známý znalec hradní tematiky Miroslav Plaček (Plaček 1986, 197), ale ani on se tímto objektem nezabýval podrobněji. O tom svědčí drobné nepřesnosti, jichž se autor dopustil. O provedení povrchového průzkumu, jehož výsledky jsou shrnuty v tomto příspěvku, byla napsána zpráva (Sadílek, v tisku), která zatím výčet literatury o tomto hradu uzavírá.

Popis hradu

Hradní stavba byla situována na nejvyšším místě kopce na skále ve tvaru protáhlého obdélníka o rozmě-

rech 65 a 20 metrů. Výrazně vyvýšená západní část o délce 16 a šířce 13 metrů je z delší osy tohoto obdélníka, umístěné ve směru severozápad – jihovýchod, vysunuta poněkud severně. Její stěny spadají ze tří stran kolmo dolů. Plocha vyvýšeniny převyšuje dno příkopu pod ní asi o 8 metrů, dříve býval výškový rozdíl ještě větší, neboť příkop je zčásti zasypan zdivem. Výška zbylé plochy hradního jádra je asi 5 metrů nad dnem příkopu. Ten obklopuje celý skalní blok a dosahuje až 4 metry hloubky a 10–15 metrů šířky. Z vnější strany je lemován valem. Při výstavbě hradu bylo opevnění zesíleno odlámaním kamene na svazích skalního bloku. Vytěžený kámen byl použit na výstavbu hradu. Na pozdější přístavby bylo použito materiálu z jiného zdroje, a tím se právě tyto novější části výrazně odlišují. Nejstarší hrad sestával z budovy umístěné na západní vyvýšenině, z níž se ovšem na povrchu nedochovaly viditelné stopy, a proto není v současné době možné jednoznačně říci, o jakou stavbu šlo. Mohlo jít o obdélný věžovitý palác (Plaček 1986, 197), obklopený hradební zdí, která přesně kopírovala nepravidelný tvar skalního útesu. Její zbytky se na okraji skály zachovaly, místy ovšem jen velmi torzovitě. V mírném svahu, směřujícím od vyvýšeného konce k hradnímu nádvoří, jsou patrné zbytky mělké a jen 2 metry široké prohlubně, dnes zanesené sutí, o které se lze domnívat, že se jedná o studnu nebo cisternu. Za ní jsou zachovány zbytky staršího paláce, reprezentovaného dnes hlavně valeně zaklenutým sklepem a zbytky základového zdiva. Z průzkumu vyplývá, že palác byl původně trojprostorový, s podsklepenou střední částí. Do ní byl přístup od západu dodnes zachovaným portálem se střežovitým záklenkem, vysokým 1,8 a širokým 1,5 metru. Tento vchod mívá z vnější strany ostění, v současné době již vytrhané. V západní části, z poloviny zasuté zdivem, vedlo zřejmě schodiště do sklepa. Východní třetina paláce podsklepena nebyla. Ve zdivu západní a střední části paláce jsou patrné výběžky

valených kleneb jako pozůstatek zaklenutého přizemí. Celkově byl palác dlouhý asi 30 metrů a široký 8 metrů. Klenutý sklep, dlouhý 6,5 a široký 3,5 metru byl vysoký přes 2 m. Dnešní přístup do něj vede na východním konci proráženou klenbou po suťovém kuželu. V sousedství sklepa se dochoval 40 cm široký komínek, ve spodní části se zužující na 20 cm a ústící do malé prostory připomínající krb. Rozměry této prostory, nacházející se v úrovni podlahy sklepa, jsou 60 x 80 cm. Šířka základového zdiva paláce dosahuje až 150 centimetrů.

Hrad byl původně obklopen hradbou, do níž byla začleněna v jihovýchodním nároží válcová věž, vystupující svými dvěma třetinami z hradby. Věž bývala velmi štíhlá, měřila asi 7 metrů v průměru a zachoval se z ní pouze oblouk na vnitřní straně hradebního zdiva, dosahující výšky jednoho metru. Vnější část základů věže je zavalena suti, jen místy vystupují na povrch velmi nevýrazné pozůstatky zdiva.

Přístup do hradu býval snad na jižní delší straně hradu. Dodnes se z něj nezachovalo téměř nic, co by ukazovalo na přesnou podobu a polohu vstupní brány. Pouze asi metr vysoký zbytek zdiva ve svahu a nepatrné základy severně od něj napovídají, kde asi mohl být vchod situován. Poblíž, na ploše nádvoří, je plochý suťový pahorek, který by mohl ukrývat základy vstupu.

Mezi tímto místem a okrouhlou věží se nachází nejvýraznější zbytek zdiva hradu — pozůstatek dvou-

prostorové budovy. Tato budova náleží mezi pozdější přístavby, neboť je na ni použito jiného stavebního materiálu, kamene, jenž se na hradním kopci nenachází. Jako pojivo byla užita kvalitní vápenná malta. Místy byly použity také cihly o rozměrech 27 x 11 x 6 cm. Torzo zdiva dosahuje výšky 3 metrů. Z paláce se dochovalo severozápadní nároží a část severní stěny se zbytkem střední příčky. Mezi těmito zdmi je mezera, která bývá v literatuře mylně interpretována jako pozůstatek původní brány do hradu. V těchto místech býval portál, umožňující přístup do západní poloviny paláce z nádvoří, jehož východní, dovnitř se rozšiřující okraj se stopami po vytrhaném ostění se zčásti dochoval. Podobný portál býval také na druhém konci severní zdi, kde se rovněž dochovaly podobné stopy. Obě poloviny nového paláce spojoval průchod, jehož část je patrna na okraji příčné zdi. Ve zdivu jsou zachovány stopy po lešení — okrouhlé otvory o průměru asi 8 cm, dosahující hloubky 23–62 centimetrů. Jen dva otvory procházejí celou zdí. Jsou umístěny do dvou řad, z nichž spodní je asi 45 cm nad dnešní úroveň nádvoří a horní asi 1,5 m nad ní. Vzdálenosti mezi jednotlivými otvory nejsou stejné, pohybují se v rozmezí od 70 do 180 cm. Palác byl na východě přizděn k válcové věži a k původní hradbě, která zde tvořila jeho východní stěnu. Síla zdiva se pohybuje okolo jednoho metru. Východní polovina paláce byla zaklenuta valenou klenbou, jejíž pozůstatky se dochovaly ve zbytku střední příčky. Je možné, že byla přizdívaná

Hrad Louka — pozůstatek budovy z jižní části města

pokračování, je však možné, že toto bylo zničeno po zániku hradu četnými lomy, kterými bylo těsné okolí valu hlavně na severní a východní straně porušeno. V okolí se dochovala polozapomenutá tradice, která tvrdí, že přístup vedl po padacím mostě přes příkop právě v místech domnělé brány. Při detailním průzkumu byla na hřebeni valu právě naproti této bráně zjištěna výrazná prohlubeň o šířce asi 7 metrů, která může být rovněž pozůstatkem příjezdové komunikace.

až dodatečně, protože zdivo není ve stěně přičky vevázáno, ale jen přizděno. Vevázáno je pouze asi půl metru vysoké zdivo soklu, ze kterého klenba vybíhá.

Celková délka paláce byla 23 metrů, šířku můžeme usuzovat podle dochovaných stop základů pod východní částí na 8 metrů. Obě části paláce měly zřejmě stejnou šířku, i když pod druhou polovinou se základy vnější zdi nedochovaly. Je možné, že palác byl podsklepený, protože při jeho stavbě byl terén upraven odlámaním kamene až k vnitřní zdi, takže vytvořil ve skalním bloku jakousi kapsu. V ní byl celý palác umístěn.

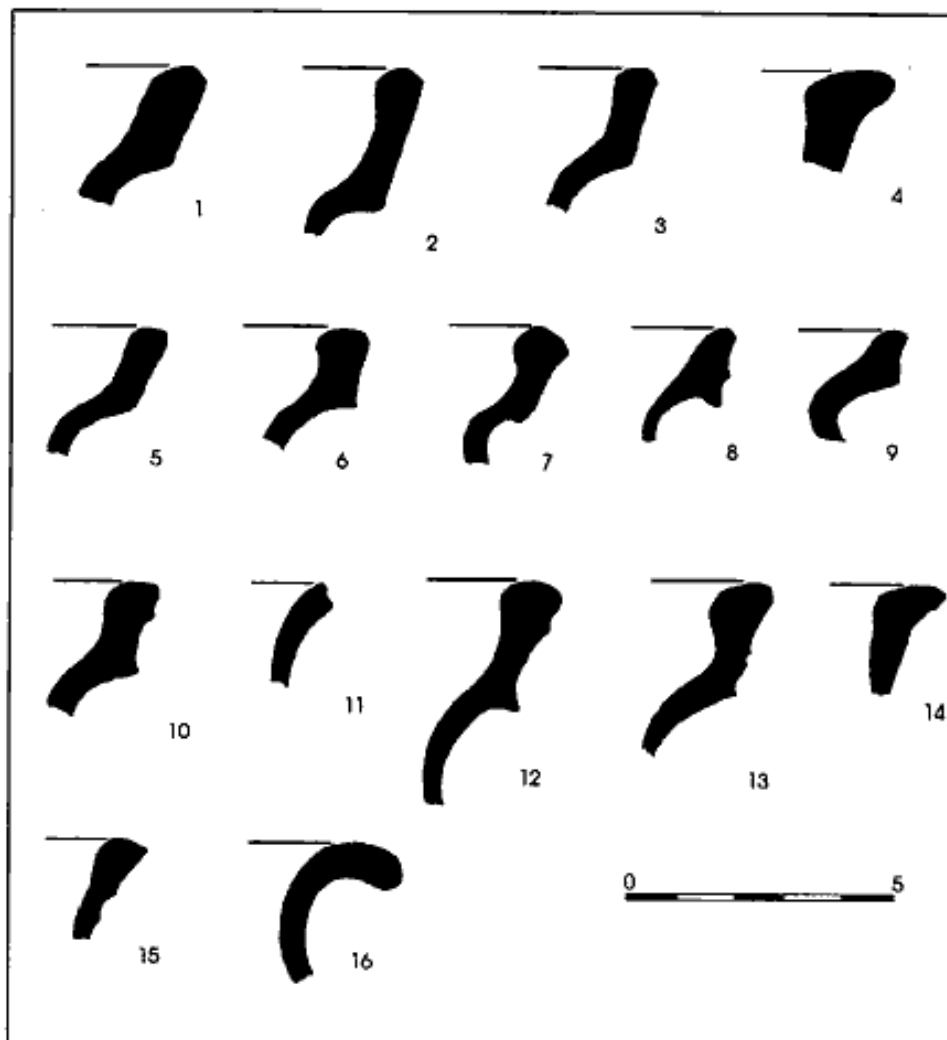
Na hřebeni valu obklopujícího celý hradní areál bývala hradba, jejíž téměř nepatrné základy se na několika místech dochovaly. V západní části fortifikace mezi příkopem a hradní skálou se nachází zbytky ještě jednoho valu, který obklopuje nejvyšší úsek hradu s neznámou stavbou. Není zde vyloučeno, že se jedná o zbytek příjezdové cesty, nápadná je hlavně šířka hřebene valu, která dosahuje tří metrů a jeho konec, který směřuje přímo ke vstupu do hradu. Ovšem příjezdová cesta nemá na vnějším svahu fortifikace žádné

Vyhodnocení nálezů

Povrchovým sběrem a mělkými vrypy v jihozápadní části areálu hradu poblíž původního vstupu bylo získáno vedle neurčitelného zlomku železného předmětu a pěti kusů železité strusky zřejmě recentního původu celkem 185 ks keramických zlomků. Jedná se o 21 ks okrajových zlomků, 36 ks fragmentů výdutí s dekorem, 5 ks z den nádob. Zbytek jsou výdutě bez výzdoby. Typologicky jsou zastoupeny hrnky a hrnce od drobných exemplářů až po větší jedince (průměr okraje až 25 cm), džbán(?), mísy a zvonkovitá poklice. Složení souboru svědčí o tom, že průzkumem byla

Hrad Louka — pozůstatek klenby v budově v jižní části hradního areálu

Hrad Louka — profily okrajů nádob (výběr)

třetin 15. věku, prokázání předpokládaného závěrečného nálezového horizontu z konce 15. a počátku 16. století zůstává úkolem dalšího průzkumu. Za rozbor keramických nálezů děkuji PhDr. Jiřímu Doleželovi z Archeologického ústavu ČAV v Brně.

Dějiny hradu

Přestože nejstarší historickou zmínkou o hradu je zápis v zemských deskách z roku 1360, ve kterém Procek z Lomnice zapisuje na hradě věno své ženě Hyzle (ZDO I, 688), je možné vznik hradu položit do poslední čtvrtiny 13. století. Důkazem je jak nalezená keramika, tak i fakt, že hrad v té době ležel na samém okraji svého domínia. V polovině 14. století k němu totiž náležely pouze vsi Louka, Hodonín,

zachycena spíše starší souvrství, dlouhodobě se vytvářející v méně frekventovaných okrcích v době provozu hradu, většinou převládá hrnčina z počátků fortifikace, materiálu ze závěru osazení hradu v 15. a na počátku 16. věku je jen málo. Početná skupina keramiky s vysokým podílem uhlíku či tuhy ve stěpu, s poměrně archaickými vzhůru vytaženými okraji a výzdobou hřebenovými vlnicemi shodně s dosavadními zjištěními (Doležel 1985, 82; 1987, 66) spolehlivě dokládá počátky osazení hradní výšiny v 2. polovině, přesněji snad poslední třetině 13. století. Při současných znalostech keramické produkce v regionu ve středověku nelze zatím říci, zdali se tak stalo ve třetí nebo až v poslední čtvrtině století, na základě posud jen torzovitě zjištěného průběhu kolonizačního procesu v oblasti se lze přiklonit spíše k časnější daci (60. – 70. léta). Další zlomky svědčí o pokračujícím životě lokality na přelomu 13. a 14. věku (skupina hrnčiny ostřené slídou, se seřezávanými okraji a výzdobou vývalkovou šroubovicí) a ve století 14. (zlomky světle šedé, pískem ostřené keramiky s okraji tvarů nepravých okruží). Specifickými nálezovými okolnostmi je dán nedostatek keramiky z období 15. – počátku 16. století, kdy jsme o existenci hradu zpraveni písemnými prameny, jen ojediněle jsou v souboru zastoupeny průkaznější odpovídající zlomky (radélkem zdobená výduf, výrazně přehnutý ovalený a podžlabený okraj) spíše z prvních dvou

Bohuňov, Kněžves, Horní a Dolní Poříčí a Bradlé (Zbiral 1920, 36). Jelikož se lze právem domnívat, že ke kolonizaci ještě neosídlených zbytků Olešnického újezdu došlo asi v šedesátých a sedmdesátých letech 13. století, neboť v roce 1280 se již uvádí v predikátu hrad Kunštát (CDM IV, 175). Jeho původní výsluha měla protáhlý tvar, silně ze stran sevřený olešnickým a sebranickým panstvím (Plaček 1988, 313). Na základě popisu hranic sebranického újezdu (CDB I, 378), totožného rozlohou s pozdějším panstvím, je možno říci, že kunštátské zboží se rozkládalo na východním okraji Olešnického újezdu. Právě z jeho protáhlého tvaru lze usoudit, že na sousedním Olešnicku již probíhal osídlovací proces, který rozšíření Kunštátska zabránil. Západní část Olešnického újezdu v blízkosti řeky Svratky byla v padesátých letech 13. století osídlována pány erbu zubří hlavy, pozdějšími pány z Pernštejna. Na Štěpánovsku probíhal v té době čilý kutací ruch, podmíněný rozvojem hornictví na Jihlavsku a Havlíčkovobrodsku. Přestože největší nález stříbra ležela na západ od Svratky, v území, které již doubravnickému klášteru nepatřilo (CDB I, 386), neváhal toto připojit ke své rozsáhlé državě. Toto tvrzení dokládá nedávný nález hornického sídliště v lese „Havírna“ severovýchodně od Štěpánova, datovaného do 13. století nejen keramikou, ale také blíže nedatovanou listinou krále Václava I. (CDB IV/1, č. 293, 488), řazenou do padesátých let 13. století

Hrad Louka — zbytek obezdění vrcholové plošiny

(Sedláček 1992, 43), se zmínkou o zcizených stříbrných dolech doubravnického kláštera, vztahující se ke zmíněné lokalitě. Území, osídlené pány erbu křídla, se již na počátku 14. století rozpadlo z části na řadu drobných panstvíček — rovečtinské, bolešinské, prose-tínské. Rchov náležel vladkům z Drnovic, jimž připadla později také Rosička a Ústup. K Louce tedy již v polovině 14. století patřilo kromě vlastní Olešnice jen území pozdějšího křetinského statku.

V závěru 14. století bylo zboží hradu Louky rozděleno mezi členy rodu pánů z Lomnice (Zbiral 1920, 38); hrad držel roku 1391 Vaněk z Lomnice a z Deblína (ZDO VI, 273) spolu se svými bratry Benešem a Čeněkem. Brzy potom si panství rozdělili — Čeněk postoupil svůj díl Deblína a získal hrad Louku (Zbiral 1920, 38). Neklidná doba v období markraběcích válek vedla ke zhoršení situace v zemi, k přepadání hradů, jímání poddaných a obírání kupců loupežnými tlupami ať již z řad šlechty nebo zchudlých poddaných. Tohoto nebyl ušetřen ani hrad Louka (PK I, 148; Neumann 1930, 238). Snad z těchto důvodů prodal již roku 1406 Čeněk hrad se vsí, třemi dvory, příslušenstvím ve vsi Hodoníně, polovici městečka Olešnice a polovici vsí Bohuňova, Horního a Dolního Poříčí a Bradlného svému bratranci Janovi z Lomnice (ZDO VII, 215). Ten držel hrad Louku až do roku 1416, kdy jej spolu se vsí Loukou a poplužním dvorem s rybníky pod hradem prodal Janu Ozorovi z Boskovic (ZDO VIII, 555). Ostatní loucké zboží si ovšem ponechal a držel je až do roku 1449, kdy zemřel (Zbiral 1920, 66).

Jan Ozor z Boskovic seděl až do své smrti na hradě Louce a psal se

odtud také „z Lúky“. Zemřel asi brzy po roce 1450, protože ještě předešlého roku zaslal list přiznávací k zápisům sjezdu Strakonického (AČ III, 541). Po něm zdědili hrad se vsí jeho synovci Vaněk a Beneš z Boskovic. Když roku 1464 zapsal Vaněk Benešovi svou polovici zboží hradu Louky, stal se Beneš vlastníkem celého zboží (Šembera 1870, 31). Zakrátko získal hrad jeho syn Tas, který byl olomouckým biskupem,

a ten jej prodal asi roku 1467 Bohušovi z Lomnice (Šembera 1870, 64). Ten držel již od roku 1449 olešnické zboží a tím bylo původní panství zase sceleno. Od něj získal panství jeho syn Lacek zřejmě již před rokem 1477, neboť toho roku potvrzuje Olešnici právo odúmrti, udělené městečku Janem z Lomnice roku 1408 (Skutil 1965, 5). Ovšem Lacek zakrátko zemřel a dominium připadlo jeho sestřím Kateřině a Markéttě. Panství později získala Kateřina, která však brzy zemřela a Loucké zboží přešlo na jejího manžela Pertolta z Tvorkova (Zbiral 1920, 69). Po jeho smrti zdědili panství Ondřej a Kryštof z Tvorkova. Jejich jménem ho prodal Ondřejův syn Jiřík roku 1496 Vilémovi z Pernštejna (AČ VI, 536; XVI, 489). K panství tehdy náleželo: hrad Louka se vsí, poplužním dvorem, městečko Olešnice, Kněževes, Černovice, díl Hodonína a Tasovic (Zbiral 1920, 69).

Cílem Viléma z Pernštejna, nejvýznamnějšího člena svého rodu, bylo co nejvíce rozšířit svůj majetek, neboť v té době mu již patřila rozsáhlá panství nejen

Hrad Louka — jižní příkop s valem

na Moravě, ale i v Čechách, proto roku 1520 připojil ke svému dosavadnímu zboží také panství kunštátské. To však prodal jeho syn Vojtěch již roku 1523 Havlovi Zvířetickému z Vartenberka (ZDO XIX, 67). Vilém z Pernštejna zemřel roku 1521. Obrovská panství rozdělil svým synům Janovi a Vojtěchovi, a to v dílčím listu sepsaném již roku 1507 a těsně před jeho smrtí doplněném. Zboží loucké získal Jan z Pernštejna. V tomto listu se naposledy připomíná hrad Louka (...item zámek Louku se vším jeho příslušenstvím... — AČ XVII, 74, 77). Janův syn Vratislav prodal loucké panství roku 1560 Hanušovi Bedřichovi hraběti z Hardeka, který v té době získal také panství kunštátské (Štarha – Štěpán 1994, 7). Tím bylo loucké zboží natrvalo připojeno ke Kunštátu. Jako pustý se hrad Louka připomíná až roku 1590, kdy celé kunštátské-dominium získala Johanna Eva z Lichtenštejna (ZDB XXVII, 196). Naposledy se pustý hrad uvádí roku 1601 (Hosák – Šrámek 1970, 553), jako „hrad pustý slove Lauka a ves pod ním ležící“.

Závěr

Původní hrad nevelké dispozice (na Komenského mapě Moravy označený dokonce jako tvrz — Knoz 1992, 251), sestávající z neznámé stavby na západním vyvýšeném plató, trojprostorového paláce na severní straně, válcové věže na jihovýchodě a brány na jižním okraji jádra, byl založen v poslední čtvrtině 13. století, tedy na závěr kolonizace Olešnicka. Později byla ke vstupní části přistavěna dvouprostorová budova, mající zřejmě hospodářský ráz. Dosavadní stav zachování hradních staveb nedovoluje říci definitivně, o jaký typ hradu šlo. Pokud na nejvyšším místě areálu stával obdélný věžovitý palác, znamenalo by to postižení podunajskými vlivy. Dispozičně by se Louce velmi podobal zejména hrad Vranov nad Dyjí (Plaček – Procházka 1986, 164), rovněž i hrad Veveří (Měřinský – Plaček 1988, 224). Ovšem u těchto hradů se jedná o dvě fáze výstavby, neboť donjony v zadních částech dispozic jsou již románské z první poloviny 13. století, kdežto bergfrity v čele hradu přísluší až pozdějším přístavbám v období kolem poloviny 13. století. Subtilní válcová věž hradu Louky, vetknutá v obvodové hradbě, se řadí k podobným stavbám na Hukvaldech, Starém Jičíně a Lukově (Doležel 1987, 67; Měřinský 1981, 169). V případě Lukova a Hukvald jsou věžice v čele hradu plné (Menclová 1972, 69). I tyto hrady mají svůj počátek v první polovině 13. století. Nejstarší fáze hradu Lukova je datována do jeho druhé čtvrtiny (Kohoutek 1992, 217; Kuthan 1994, 233), vznik hradu Hukvald spadá rovněž do tohoto období, stejně jako Starého Jičína. Oba posledně jmenované hrady jsou dílem Arnolda z Hückeswagen, který se v daném období podle nich píše (Kouřil – Žáček 1981, 253). Ostatní hrady rodu erbu křídla se svou dispozicí navzájem podobají, zejména hrady ve Velkém Meziříčí, Tasově a Lomnici (Plaček 1985, 266). Typické pro ně jsou paláce v zadních částech dispozic (Plaček 1985, 266; Prokop 1904, 384; Eliáš 1994, 38). Od těchto objektů se hrad Louka svým uspořádáním výrazně odlišuje,

i když je možno tvrdit, že jeho stavitelé pocházeli z lomnického hradu.

Nejvíce se Louka přibližuje tzv. dynamickým dispozicím, typickým svým protáhlým tvarem s věžovitými stavbami na obou koncích areálu a s hradební zdi, sledující všechny nerovnosti terénu. Počátky těchto hradů spadají podle D. Menclové (1972, 328) do konce 13. století a zejména do první poloviny století čtrnáctého.

Zbývá se ještě zmínit o otázce hospodářského zázemí hradu. Vlastní objekt neměl žádné předhradí, hospodářskou funkci převzaly poplužní dvory pod hradem. Až do roku 1406 máme zprávy o třech dvorech (ZDO VII, 215), později se uvádí jen jeden. Stával snad v místech bývalého panského dvora, dnes rozsáhlého zmodernizovaného objektu, nazývaného Loucký dvůr. Poloha dalších dvou dvorů je neznámá. Snad stávaly přímo ve vsi a po svém zániku byly přestavěny a začleněny do půdorysu vesnice. Dodnes je v Louce zachováno několik gruntů, takže tato domněnka nemusí být nereálná.

K vyřešení úplné podoby hradu Louky a jeho stavebního vývoje zbývá ještě mnoho práce. Zejména pro zjištění podoby objektu na vyvýšenině, k přesné poloze a tvaru vstupní brány a interpretace válcové věžice je nezbytný důkladný archeologický výzkum. Jedině ten může vnést jasno do nejstarších dějin dosud málo známého Olešnicka.

Prameny a literatura:

AČ: Archív český, III, VI, XVI, XVII, 1844, 1872, 1897, 1899. Praha; CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, I, IV, 1904, 1962. Praha; CDM: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV. Brno; Demek, J. – Novák, V. 1992: Neživá příroda. Vlastivěda moravská, země a lid, nová řada, sv. 1. Brno; Doležel, J. 1985: Nálezy z vrcholného a pozdního středověku severozápadní Moravy v letech 1979–1983 (okr. Blansko, Brno-venkov a Vyškov), PV 1983, 82–84; Doležel, J. 1987: Povrchový průzkum hradů severozápadní Moravy v roce 1984 (okr. Blansko, Brno-venkov), PV 1984, 66–68; Eliáš, J. O. 1994: Pozdně románský hrad ve Velkém Meziříčí, VVM XLVI, 38–43; Hosák, L. 1933: Dějiny Boskovska 2. Od počátku hnutí husitského do bitvy na Bílé hoře. Vlastivěda Boskovska VIII. Boskovice; Hosák, L. 1938: Historický místopis země Moravskoslezské. Praha; Hosák, L. 1965: Historický místopis okresu Blansko v období feudalismu. Blansko; Hosák, L. – Šrámek, R. 1970: Místní jména na Moravě a ve Slezsku I. Praha; Hosák, L. – Zemek, M. 1981: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Praha; Knoz, T. 1992: K osudům moravských hradů, zámek a tvrzí v pobělohorských konfiskacích, ČMorM 77, 249–263; Kohoutek, J. 1992: Hrad Lukov - jeho význam ve fortifikační architektuře východní Moravy, AH 17, 205–221; Kouřil, P. – Žáček, R. 1981: Příspěvek k dějinám hradu Hukvaldy na severní Moravě, AH 6, 253–267; Kuthan, J. 1994: Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města, hrady, kláštery, kostely. Vimperk; Menclová, D. 1972:

České hrady I. Praha; Měřinský, Z. 1981: Přehled dosavadního stavu výzkumu fortifikací 11. až počátku 16. století na Moravě a ve Slezsku (hradiska a hrady), AH 6, 147–191; Měřinský, Z. – Plaček, M. 1988: Nástin vývoje hradní architektury vrcholného středověku na Moravě a ve Slezsku do období husitských válek, AH 13, 217–246; Mísař, Z. 1965: Regionální geologie ČSSR. Geologie Českého masívu IV, oblast Moravskoslezská. Praha; Neumann, A. 1930: Nové prameny k dějinám husitství na Moravě. Olomouc; PK: Libri citationum et sebtentiarum seu — Knihy púhonné a nálezové I, 1872. Brno; Plaček, M. 1985: Hrady na Oslavě a ekonomické podmínky jejich vzniku a existence, AH 10, 261–270; Plaček, M. 1986: Hrady v horním povodí Svratky, AH 11, 189–198; Plaček, M. – Procházka, R. 1986: K problematice opevněných sídel přelomu raného a vrcholného feudalismu na Moravě, AH 11, 159–168; Prokop, A. 1904: Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung I–III. Wien; Přehled hradních zřícenin 1975: Přehled hradních zřícenin a zámků na okrese Blansko s jejich historií, Vlastivědná ročenka Okresního archivu Blansko, 7–30;

Sadilek, J. v tisku: Hrad Louka u Olešnice — povrchový průzkum, PV 1994; Sedláček, P. 1992: Pámi z Medlova, Jižní Morava roč. 28, sv. 31, 37–55; Schwoy, F. J. 1793: Topographie von Markgrathum Mähren I. Wien; Skutil, J. 1965: Olešnické pergameny. Olešnice na Moravě; Šembera, A. V. 1870: Historie pánů z Boskovic a hradu Bozkova v Moravě s popsáním panství a města. 2. vydání, Brno; Štarha, I.— Štěpán, R. 1994: Zámek Kunštát na Moravě. Brno; Tenora, J. 1903: Vlastivěda moravská II, Místopis. Kunštátský okres. Brno; Trapp, M. 1864: Burg Louka bei Oels in Mähren, Notizen-Blatt 11, 86–88; Višinka, J. 1965–66: Stručné dějiny Olešnice. Olešnice na Moravě; Wolny, G. 1837: Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert II/2. Brün; Zbíral, J. 1920: Hrad Louka na vrchu Hradisku u Olešnice, Selský archiv 14, 32–39, 62–72; ZDB: Moravské zemské desky. Kraj brněnský 3, vydal M. Rohlík. Praha 1957; ZDO: Moravské zemské desky. Kraj olomoucký 2, vydal F. Matějka. Brno 1947; ZDO: Die Landtafel des Markgrathums Mähren. Olmützer Cuda. Vydali J. Chytil, C. Demuth, A. R. Wolfskron. Brünn 1856.

Tvrz Týniště

J. Anderle - O. Brachtel - P. Rožmberský

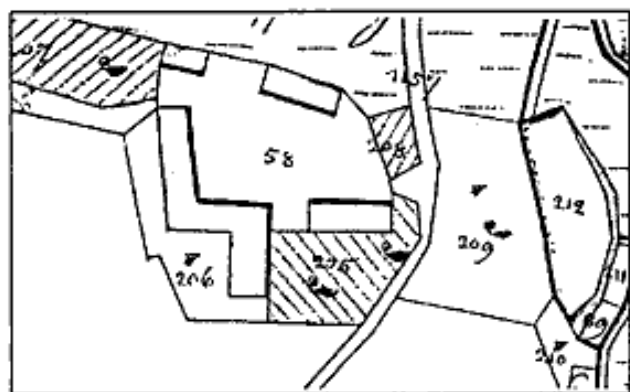
Ves Týniště stávala blízko na jih od Radošic (okr. Plzeň-jih), někde v místech nynějšího radošického dvora, který již téměř s Radošicemi splynul. Samo jméno lokality svědčí o značném stáří osídlení a o určitém způsobu opevnění buď celé vsi, nebo sídla prvního osadníka. Ovšem písemné zprávy ze starších dob se o Týništi nezachovaly. Poprvé se ves Týniště objevuje v pramenech až roku 1542 jako příslušenství Inářského panství Václava Zmrzlíka ze Svojšína (Šourek 1864, 68). V polovině 15. století ještě Týniště ke Lnářům nepatřilo (srovnej Sedláček 1897, 252); mohlo být součástí kasejovického statku později připojeného ke Lnářům, nebo statkem samostatným.

Václav Zmrzlík prodal roku 1564 Inářské panství Zdeňkovi ze Šternberka na Blatné. Ve výčtu Inářských vsí je jmenováno Týniště i Radošice, poplužní dvůr zde není zmiňován. Zdeňkovi synové pak roku 1575 odprodali od Inářského panství vsi celé Radošice, Týniště a Budislavice Mořicovi Chanovskému z Dlouhé Vsi a na Dožicích (Šourek 1864, 68; Sedláček 1897, 253). Týniště se tak stalo součástí sousedního statku Dožice. Mořic Chanovský zemřel roku 1589 a odkázal Dožice svému synovi Janovi, otcí 15 dětí (Sedláček 1897, 269). Ten držel Dožice ještě roku 1603, nazývá se Janem nejstarším Chanovským z Dlouhé Vsi (Marat 1898, 51). V držení Dožic po něm následoval jeden ze synů jménem Karel (Sedláček 1897, 269).

Někdy po roce 1603 došlo k vytvoření samostatného statku Týniště, neboť toho roku se ještě v berním rejstříku nikdo nenazývá seděním na Týništi (Marat 1898), zatímco v obdobném pramenu z roku

1615 je již jmenován Bohuslav Mořic Chanovský z Dlouhé Vsi a na Týništi, který platil daně ze 13 poddaných (Sedláček 1869, 42). Bohuslav Mořic byl pravděpodobně dalším z Janových synů a Týniště bylo zřejmě jeho dílem dědictví po otcí. V roce 1627 odkázal Kryštof Chanovský své statky Rabí a Chanovice třem příslušníkům rodu, mezi nimiž je jmenován také Bohuslav Mořic Chanovský z Dlouhé Vsi na Týništi. Statky měl držet vždy nejstarší z nich, ale později byl tento fideikomis zrušen (srovnej Sedláček 1897, 94). Bohuslav Mořic držel Týniště ještě roku 1632 a zdědila jej po něm jeho dcera, která roku 1648 Týniště prodala (Sedláček 1926, 120). Sedláček (1926, 126) však vzápětí uvádí, že statek Týniště u Lnář koupil roku 1630 Adam Jiří Kokořovec na Žluticích, že od roku 1631 patřil Kokořovcům ze šáhlavské pošlosti a že jej Vilém Kokořovec roku 1672 prodal. Jde o omyl, neboť se v tomto případě jedná o Týniště u Bochova, okr. Karlovy Vary (viz Bělohávek 1985, 366).

Týniště od Chanovské koupil patrně Kašpar Bechyně, který byl majitelem týništského statku v době berní ruly, roku 1654. Rustikál statku byl tehdy tvořen jen vesnicí Radošicemi s 18 hospodáři (Doskočil 1954, 561). Ves Týniště již neexistovala. V roce 1656 koupila manželka Kašpara Maxmiliána Bechyně z Lažan, Saloména Veronika Bechyňová z Račina na Týništi, statek Dlouhou Lhotu u Dobříše (Sedláček 1889, 139). Manželé se přestěhovali do Dlouhé Lhoty a podle náhrobního kamene ve zdejší kostele roku 1673 zesnul Kašpar Maxmilián Bechyně z Lažan na Dlouhé Lhotě a Bytizi ve 47 letech (Podlaha 1901, 58).

Radošický dvůr (Týniště) na plánu z r. 1837

Ve výkazu desátků z register čížkovské fary z roku 1657 pod heslem Radošice stojí: Pan Šebestián Ferdinand z Řičan a na Týništi — 4 strychy obilí. Vojař, Maleš, Stach, Benedka po 1 strychu. Připojená poznámka vysvětluje: „z těchto čtyř ... platí se z tvrže týništské“. Dále je v Radošicích uvedeno ještě 12 poddaných dávajících desátky (Davídek 1942, 164, 252). Z této závažné zprávy poznáváme nejen dalšího majitele týništského statku, ale je zde výslovně uváděna také tvrž. Pozemky čtyř jmenovaných poddaných byly zřejmě připojeny k panskému dvoru (zrušená ves Týniště?). Jak dlouho vlastnil pán z Řičan statek Týniště se nám nepodařilo zjistit. Ovšem v roce 1677 přikoupil Humprecht Černín z Chudenic, majitel lnářského panství, od Františka Hřebenaře z Hřebene a Ignáce Františka z Rozdražova statek Týniště a ves Vetlou (Doskočil 1954, 561). Půjde zřejmě o ves Metly, vzdálenou asi 5 km od Radošic, která asi patřila k Blatné, jejímž majitelem byl Ignác František z Rozdražova. Statek Týniště tedy prodával František Hřebenař, poslední majitel statku Týniště.

Týniště tak opět patřilo ke Lnářům (Schlüsselburk). Roku 1726 zemřela Josefa Marie hr. Küniglová roz. Černínka z Chudenic, dědičná paní panství Schlüsselburského, Pole, Bezděkova a Týniště (Stiblík 1903, 48). Zde se ještě projevuje dřívější samostatnost týništského statku. Roku 1786 byla ves Radošice, zvaná též Týniště, stále součástí lnářského panství (Schaller 1786, 74), kam patřila až do konce patrimoniálního období. Roku 1840 se již alternativní název Týniště pro Radošice neobjevuje. Toho roku je v Radošicích připomínán panský dvůr, ovčín a mlýn (Sommer 1840, 149).

Ves Týniště byla tedy někdy koncem 16. nebo začátkem 17. století zrušena (1603–1615?) a její jméno, pozemky a asi i místo zaujal panský dvůr. V roce 1615

patrně již existovalo i panské sídlo, renesanční tvrž výslovně připomínaná roku 1657, jako správní centrum statku Týniště a obydlí jeho majitelů. Bylo jím do roku 1677. Byla asi součástí poplužního dvora. Týništská tvrž není zachycena ani v Sedláčkových Hradech, ani v posledním soupisu hradů, zámků a tvrží v edici nakladatelství Svoboda.

Po průzkumu poloopuštěného radošického dvora v létě 1993 (fáze předávání v restituci) lze konstatovat, že nyní značně zpustlé budovy dvora pochází z počátku(?) 19. století a byly postaveny jednorázově. Po panském sídle stavebně-historický průzkum nezachytil žádné prokazatelné zbytky. Na plánu z roku 1837 jsou oproti současné dispozici dvora určité odchylky. Severní fronta dvora, tvořená dvěma budovami je nyní jedním souvislým objektem. Jeho západní část tvoří staré stáje, východní část hospodářské objekty postavené okolo roku 1960. Podle pamětníků tehdy malá budova u západního vjezdu do dvora již neexistovala. Nynější obytné stavení stojí na místě objektu u východního vjezdu do dvora. Původní dispozici zachovávají i objekty v jihozápadním rohu dvora, avšak zmizelo jejich křídlo vybíhající k jihu, bývalý ovčín a naposledy prasečák. Objekt se zřítíl asi r. 1988. Vrchnostenské ovčiny stávaly téměř pravidelně osamocené a proto se nabízí vysvětlení, že by mohlo jít o druhotné využití panského sídla. Renesanční tvrž bychom však očekávali nikoli na periferii dvora, ale spíše u některého z vjezdů. Její zbytky mohl obsahovat nejmenší z dvorních objektů zachycený plánem z r. 1837 (možná vícepodlažní?), o jehož funkci a době zániku však zatím nemůžeme říci nic bližšího.

Literatura:

Bělohávek, M. a kol. 1985: Hrad, zámek a tvrže v Čechách... IV. Praha; Davídek, V. 1942: Naše Spálenopoříčsko I/2. Praha; Doskočil, K. 1954: Berní rula 2 — popis Čech r. 1654 II. Praha; Marat, F. 1898: Soupis poplatnictva... z r. 1603. Praha; Podlaha, A. 1901: Soupis památek... v okr. Příbramském. Praha; Sedláček, A. 1869: Rozvržení sbírek a berní r. 1615... Praha; Sedláček, A. 1889, 1897: Hrad, zámek a tvrže... VI, XI. Praha; Sedláček, A. 1926: Dějiny kraje Prachenskýho. Písek. Schaller, J. G. 1786: Topographie... III. Prag-Wien; Sommer, J. 1840: Das Königreich Böhmen... VIII. Prag; Stiblík, J. 1903: Z manualu města Kasejovic. Časopis Spol. přátel starožitností XI, 48. Praha; Šourek, L. 1864: Lnáře, Bělčice, Hvozdčany a jejich nejbližší okolí v kraji Píseckém. Památky archeologické VI, 68–75. Praha; ústní informace A. Slance z Radošic.

Vydává Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 15, 301 35 Plzeň.

Tato Příloha Hlávky vyšla na jaře 1995.
Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní správou pošt v Plzni, čj. P/7-1142: 17-158/92 ze dne 26. 10. 1992.
Sazba LiFi Firstware s. r. o., Plzeňská 6, 301 51 Plzeň.